

KATONA CSABA

Többéjszakás kaland — avagy Slachta Etelka újrafelfedezése*
Néhány gondolat a naplók másodszori kiadásához

Immár tíz éve, 2004-ben látott napvilágot az első olyan, a Mediawave Alapítvány által kiadott kötet, amely Slachta Etelka naplóit tartalmazza. Az eltelt egy évtized és az időközben teljességgel meg- és felvásárolt, ekképp hiánycikké nemesedett könyv — van-e ennél nagyobb siker? — újrakiadása mint a naplók közreadóját egyfajta számvetésre készítet.¹ Tekintsünk hát vissza!

2001-ben ismertem meg Slachta Etelkát, akkor még nem sejtettem... Mit is? Azt biztosan nem, hogy hosszú távú kapcsolat lesz. Etelkát pusztán a véletlen szeszélye sodorta a közelembe. „Megismerkedésünk” helyszíne az Országos Széchényi Könyvtár volt, ahova akkortájt még gyakorta üzött el az ifjonti lelkesedés. Itt egy fürdőéletéről szóló tanulmányt olvasva — ha jól emlékszem, Vörös Károly írása volt az — fedeztem fel egy hivatkozást naplóira. Mivel felkeltette érdeklődésem, rövidesen megtudtam, hogy e naplók ma is megvannak, még hozzá a Soproni Levéltárban. Innen már csak egy lépés volt, hogy kiváló barátom, Dominkovits Péter főlevéltáros úr (ma már a jeles intézmény igazgatója) személyesen is bemutassa a hölgyet, azaz: kezembe nyomja az irathagyatékot a levéltár ódon iratoktól roskadozó polcai között.

Így kezdődött minden, mondhatni a vakszerencsének köszönhetően. A maga módján szerelem volt ez első látásra — azaz inkább olvasásra. A Soproni Szemle hasábjain előbb a napló Balatonfüreden kelt részei,²

* Először a *Slachta Etelka — reloaded* címvariánsra gondoltam az angolszász tudományos orientáció jegyében. Ám végiggondolva a *reloaded* szó egyik jelentését (= újratöltve), úgy ítélt meg, hogy ezt még sem társítom közvetlenül Etelka nevéhez az esetleges frivol értelmezések elkerülése végett — K. Cs.

¹ E mélyről jövő érzést jelentős mértékben erősítette barátom és kollégám, Bana József igazgató úr ráutaló magatartása: erőteljes ösztönzése mozgósító erővel hatott rám.

² KATONA CSABA: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója). *Soproni Szemle*, 2002. 2. sz. 126–145.; KATONA CSABA: „Menj, menj leány, vegyülj a mulatság zajába...” Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (2. rész). *Soproni Szemle*, 2002. 3. sz. 267–276.; KATONA CSABA: „Menj, menj leány, vegyülj a mulatság zajába...” Slachta Etelka balatonfüredi naplója (3., befejező rész). *Soproni Szemle*, 56. (2002). 4. sz. 333–346. Etelka személyiségére: KATONA CSABA: Napló és írója. Egy lány balatoni „szerelmei” 1841-ben. *Női sorsok a történelemben*. Fel. szerk.: MÓZER IBOLYA. Szombathely, 2002. (Partes Populorum Minores Ali-

majd öt kötetben a 4–15. naplókötetek,³ önálló kiadványként ismét a füredi naplórészletek,⁴ végül az ezekhez kötődő levelezés — Etelka és későbbi férje, Szekrényessy József között — látott napvilágot.⁵ A teljes kiadás tíz évvel ezelőtti megkezdéséhez az ihletet az hozta meg, hogy a 2003. évi Mediawave-konferencia alkalmával egy egész előadás erejéig mutattam be kivonatossan a közönségnek Etelka túlfűtött gondolatait. Ez vélhetően nem untatta a jelenlevőket: „Nagy sikert aratott Katona Csaba előadása, amely *Egy erotikus nő naplója a XIX. század közepéről* címet viselte. A majd’ két évszázaddal ezelőtt Sopronban élő nő személyes vallomása azért kuriózum, mert ebből a korból ilyen jellegű anyagok nem ismeretesek.”⁶

Akkor persze még nem lehetett modellezni, hogy az Etelkával kibontakozó szellemi románcom egyszer szinte önálló életre kel az interneten is, nevezetesen Németh Ványi Klári révén. Szinte meghatóak veretes — a képzavarok révén a nyelvi korlátokkal dicséretes bátorsággal leszámoló — sorai: „Bárá Zadjeli Slachta Etelka soproni úrileány édes-bús

---

enigenae, 7.) 201–230.; GYÁNI GÁBOR: Női identitás egy reformkori napló tükrében. *Évek és színek. Tanulmányok Fábri Anna tiszteletére hatvanadik születésnapja alkalmából*. Szerk.: STEINERT ÁGOTA. Bp., 2005. 33–40.; KATONA CSABA: „Ő, tovább kellett volna Önnek Pesten maradni!” A reformkori Pest emlékezete Slachta Etelka naplóiban. *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, II.* Főszerk.: Á. VARGA LÁSZLÓ. Bp., 2007. 387–408.; KÖVÉR GYÖRGY: Én-azonosság az ego-dokumentumokban. Napló, önéletírás, levelezés. *Soproni Szemle*, 2011. 3. sz. 219–240.; KATONA CSABA: A kacér és a szende: Slachta Etelka és Kölcsey Antónia naplóinak értelmezései. *Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle*, 2012. 2. sz. 52–60.; KATONA CSABA: A kacér és a szende. Slachta Etelka és Kölcsey Antónia naplóinak értelmezései. *A személyes történelem forrásai*. Szerk.: GALAMBOS SÁNDOR–KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA. Nyíregyháza, 2014. (Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Évkönyve, 20.) 25–36.

³ „... kacérkodni fogok vele.” *Slachta Etelka soproni úrileány naplója, 1838–1840*. A naplót közreadja: KATONA CSABA. Győr, 2004; „... kacérkodni fogok vele.” *Slachta Etelka soproni úrileány naplója, 1840 március–december*. A naplót közreadja: KATONA CSABA. Győr, 2005; „... kacérkodni fogok vele.” *Slachta Etelka soproni úrileány naplója, 1840 december–1841 augusztus*. A bevezetőt írta, a naplót közreadja, jegyzetekkel ellátta és a mutatót készítette: KATONA CSABA. Győr, 2006; „... kacérkodni fogok vele.” *Slachta Etelka soproni úrileány naplója, 1842–1843*. A naplót közreadja, jegyzetekkel ellátta, a bevezető írta, személy- és helymutatót készítette: KATONA CSABA. Győr, 2007.

⁴ „Füreden az idén először nékem hozatik szerenád...” *Slachta Etelka balatonfüredi naplója, 1841*. Szerk., a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: KATONA CSABA. Balatonfüred, 2008. [Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 37.]

⁵ „Azért én önnek sem igent, sem nemet nem mondtam.” *Válogatás Slachta Etelka és Szekrényessy József leveleiből*. Közreadja, jegyzetekkel ellátta, a bevezetőt írta, a személy- és helynévmutatót készítette: KATONA CSABA. Győr, 2008.

⁶ NAGY ÁKOS: Egy gondolat — sok nő. *Népszava*, 2003. május 6. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=9991> [a letöltés ideje: 2014 májusa].

sorai több, mint száz éven át szenderegtek⁷ a Soproni Városi Levéltár egyik poros zugában, mikor Csatkai Endre hely és művészettörténész 1943-ban rátalált a biedermeier kisasszonyra, 15 kötetnyi terjedelemben. Csatkait, mint minden valamire való gáláns »herceget« büszkeséggel töltötte el, hogy kutatómunka címen ébresztő csókot lehelhetett a reformkori Csipkerózsika ajkára, mitől természetesen azonnal felébredt és a helytörténész karján újra belibbent a városka társasági életébe, igaz csak a Soproni Szemle hasábjain. A második világháború azonban véget vetett a kultúr-románcnak. Etelkának most hatvan évet kellett várakoznia, hogy újabb szíveket ejtsen rabul. Sikerral járt, bájain az idő vasfoga nem ejtett csorbát, hiszen betűkbe zárva várták, hogy újra hódítsanak! A kaland Katona Csaba történész személyében érkezett és gyümölcsözővé vált. Katona 2004 és 2007 között *Kaczerkodikni fogok vele* címmel a Mediawave Alapítvány támogatásával, precíz, pontos jegyzetekkel, négy kötetben publikálta, a soproni úrileány 15 kötetes naplóját.”⁸

E kiadások révén fejlődött a jobb sorsra érdemes Etelka a magyar Bridget Jones-szá, akinek egykori feljegyzéseit úgymond az első magyar erotikus női naplóként tartják számon. Így jellemezte pl. Rózsa György is, aki a maga módján sokat tett Etelka még ismertebbé válásáért. Az ő *Magyar első* című filmsorozatóban az adott rész is ezt a címet kapta: *Az első magyar erotikus női napló*.⁹ Az igazsághoz hozzátartozik persze, hogy akad, aki nem osztja ezt a véleményt, így a népszerű Wikipédia azon szerzője sem, aki Etelkáról írt szócikket: „A kötet — túlzó és félreérthető módon az »első erotikus női napló« jelzővel lett ellátva, melyet az egyébként páratlanul értékes kor- és társadalomtörténeti forrás nem igazol, címe is e koncepciónak alárendelve viseli a »kaczerkodikni fogok vele« főcímet.”¹⁰

Ezzel az állítással azért vitáznék. Érvként mindjárt a naplóból vett idézetet citálnám, amit fenti logika szerint Etelka bizonyít azért írt le, hogy az utólagos kiadói koncepciót szolgálja vele... Azt viszont döreség lenne cáfolni, amit a szócikk szerzője ugyanitt szögez le: „A jó írói érzék-

⁷ Ez kissé túlzás: a naplók nem szenderegtek évszázadokig a soproni levéltárban, már csak azért sem, mert még 200 évesek sincsenek. Azok a második világháborút megelőzően kerültek a Soproni Levéltárba a családtól.

⁸ NÉMETH VÁNYI KLÁRA: Csak lány utódok. *Irodalmi Centrifuga*, 2010. augusztus 21. http://centrifuga.blog.hu/2010/08/21/csak_lany_utod [a letöltés ideje: 2014 májusa].

⁹ *Magyar első — az első magyar erotikus női napló*. <http://kereso.nava.hu/document/show/id/471340> [a letöltés ideje: 2014 májusa].

¹⁰ Szekrényessy Józsefné Slachta Etelka szócikk. *Wikipédia*. http://hu.wikipedia.org/wiki/Szekrényessy_Józsefné_Slachta_Etelka

kel megáldott Szekrényessyné naplói a női lélek, a női individuum értékes lenyomatai.” Lássunk egy mintaszerű példát is eme értékes lenyomatból: „Nem volt pénze, kurvához ment, s annak három húszast szándékozott adni. [...] Hogy ily tett után, alacsony vágyainak szolgálva s eleget téve a szégyen egy neme fogá el a tiszta szűz mellett, képzelhető. [...] Ha még nálunk lett volna, jelenlétem, az én közelségem őt annyira felhevítette volna, hogy tüzes kínjai csillapításául menedéket keresett volna egy kurvánál — de nem előre calculirozva, vadászva ezen kéjt. Ez alávaló, ez csúnya s nemtelen.”

Etelka tehát már a Wikipédián is hódít. Nem sokkal korábban arról hallottam, hogy a már emlegetett Országos Széchényi Könyvtár katalógusai között (sok magvas gondolat szülőhelye e tájék, házon belül csak a büfé és a ruhatár veheti fel fele a versenyt) egy történész kolléganő és egy levéltáros kolléga késhegyre menő vitát vívott — még Freudot is érvként vetve be a harcba — Etelka lelkéről, szexualitásáról és női identitásáról. Idővel megtudtam azt is, hogy a napló több egyetemi kurzuson érett tananyagká. Úgy vélem, e tényezők és a mostani újrakiadás együttesen valóban átemelik e kis áttekintés szükségességét a „fölösleges” kategóriából a „nem hiábavaló” irányába. A kérdés tehát az, hogy vajon ki és mit látott meg Etelka naplóiban (a teljesség igénye nélkül, tekintettel a rendelkezésre álló szűkös keretekre) az elmúlt egy évtized során.

Gyáni Gábor az újabb kiadások nyomán nevezte a születőben levő modern női identitás egyik fontos forrásának a naplókat, rámutatva szerzőjük egy fontos személyiségjegyre: „az a rá oly jellemző törekvés, hogy önnön nagyszerűségét mások által folyton megerősítve lássa, egy narcisztikus, és ez okból kifejezetten modern személyiség jelentkezésére vall”.¹¹ Ebből pedig az következik, hogy „Etelka identitása nem vág maradéktalanul egybe a biedermeier naiv leányka [...] kultuszával”.¹² Gyáni kiemelte a naplóíró sajátos indíttatását, az „érzelmi magára hagyatottságból fakadó nyilvánvaló motivációt”¹³ is. Gyáni Gábornak köszönhető az is, hogy Etelka a nemzetközi szakirodalomban is felbukkant: több (a csehországi Pardubicében,¹⁴ illetve a finnországi Jyväskyläben¹⁵) megjelent

---

¹¹ GYÁNI G.: *Női identitás*, i. m. 37.

¹² GYÁNI G.: *Női identitás*, i. m. 38.

¹³ GYÁNI G.: *Női identitás*, i. m. 34.

¹⁴ GYÁNI, GÁBOR: The birth of the female identity. A diary from the mid-19th century. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie. Proceedings of the 4th*

angol nyelvű írásában ezt a képet árnyalta tovább.¹⁶ Mondandójának frapáns összegzését idézzük tőle magától: „Etelka szókimondó naplója remek forrás a 19. század harmadik-negyedik évtizedében formálódó (akkoriban kialakuló) új női személyesség és személyiség megismeréséhez. Bepillantást enged abba a self-fashioning (Stephen Greenblatt) kifejezéssel illetni szokott individualizációba, amely az identitás- és imázsteremtés technikai eszköztárának immár tudatos és szakavatott mozgásterét kívánja és teszi egyúttal lehetővé.”¹⁷

Gyániéhoz fogható alapossággal merült el Etelka naplóinak (és levelezésének) tanulmányozásában Kövér György.¹⁸ A napló legfelső rétege alá tekintve nem a kacér leányt lelte fel: „Atya, férj, Isten — furcsa szentháromság, de mégis ennek jegyében nyerhetünk bepillantást a katolikus szűziesség belvilágába, amelynek igazi mélységei (és korlátai) csak a testiséghez való viszonyban (az első csók), a nőiség igazi megvallása csak a tegezésre való áttérés után bontakozik ki.”¹⁹ Kövér tehát nem a önmagát kellett, ezáltal önigazolást kereső leányt kutatta és találta meg, hanem a katolikus neveltetésű szűzet. Okkal, hiszen, Etelka ugyan „szerelmes típus” volt, de nem cselekedett semmi olyat, ami szüzességét veszélybe sodorta volna. Nászéjszakájára pedig, erre a napló a hiteles tanú, szorongva készült. Ekkori benyomásairól nem is írt semmit, ahogy Kövér György fogalmazott: „A leány még írt, a nő már hallgatott.”²⁰ Összességében úgy vélte, hogy a napló igazi értéke az, hogy „nyomon követhetjük a leánykori naplóból és a levelezésből, így együttesen, hogy milyen hullámfázisokon át, milyen érzésviharok közepette készítette elő magát egy katolikus nemes kisasszony a némbéri létre.”²¹

A sort, némiképp eltávolodva a történettudománytól, Németh Ványi Klárával, a *Hetek* már idézett újságírójával folytatnám: „A 200 év-

---

Pardubice Biennale. Eds.: ČADKOVÁ, KATEŘINA–LENDEROVÁ, MILENA–STRÁNÍKOVÁ, JANA. Pardubice, 2006. 583–590.

¹⁵ GYÁNI, GÁBOR: Gender, Nationalism and Individualisation. *Gender, Nation, Narration. Critical Readings of Cultural Phenomena*. Ed. LÄHDESMÄKI, TUULI. Jyväskylä, 2010. (Jyväskylä Studies in Humanities, 134.) 9–23.

¹⁶ Ez évben fog napvilágot látni jelen írás szerzőjétől a *The Coquette and the Ingenue: The Nineteenth-Century Diaries of Antonia Kölcsey and Etelka Slachta* című írás az American Hungarian Educators Association (AHEA) lapjában (E-Journal of AHEA).

¹⁷ GYÁNI G.: Női identitás, i. m. 39.

¹⁸ KÖVÉR GY.: i. m.

¹⁹ KÖVÉR GY.: i. m. 239.

²⁰ KÖVÉR GY.: i. m. 240.

²¹ KÖVÉR GY.: i. m. 240.

vel ezelőtt született reformkori női napló sorai nem csupán művelődéstörténeti csemegéket tartalmaznak. Bálok, atlasztopánkák, földig érő biedermeier ruhaköltemények mellett egy merőben más értékrendet hordozó világ mára feledésbe merült képe bontakozik ki előttünk.”²²

Etelka kacérságát ő is kiemelte, de (abszolút helyesen) azt is, hogy az erotikus jelzőt a maga korának viszonyai között kell értékelni: „A Slachta-naplókat a művelődéstörténet az első erotikus női naplóként tartja számon, de mielőtt bárki megrökönyödne ezen, le kell szögeznünk, hogy szó sincs merész jelenetekről, a testi szerelem bármiféle megjelenítéséről. Etelka házassága előtt semmi olyat nem tett, ami ellentmondana az illetlennek. Mit takar az erotikus jelző 1838 táján? Egy alkalommal a bájos Slachta kisasszony kesztyű nélküli kezeire adott csókot egy fiatal, szerelmes udvarló. »Nékem még senki sem csinált ily komolyan szerelmi nyilatkozást — oly zavarban voltam. Szinte remegék, oly kellemetlen érzés fogott el. Ez igen gyötrő érzést ébresztett bennem. Csak most látom milyen büszke valék érényeimre, tiszta, bántatlan szüzességemre — oly aggodalomban valék, ki sem fejezhetem«.”²³

Ha pedig már a sajtóról esett szó, következő naplóolvasónk Koronczay Lilla, a *Nők Lapja* újságírója. Ő elsőként Etelka neveltetéséből fakadó pozitív tulajdonságait emelte ki. „S valóban, Etelka messze kimagaslík környezetéből műveltségével, szellemes élceivel és nemes lelkületével. Gyönyörű énekhangjával és remek zongoratudásával rendre csodálatba ejti a társaság tagjait.”²⁴ Ugyanakkor fontosnak tartotta hangsúlyozni Etelka érzelmi csapongását is: „Etelka tehát egyelőre csupán a szerelemben szerelmes, mint ahogy mai kortársai is, talán néhány év mínusszal. És éppen úgy zavarja betegeskedő édesanyja folytonos aggodása, mint a mai kamasz lányokat.”²⁵ Végezetül pedig rövid írásában a közélet iránt érdeklődő leányt mutatja be: „Etelka azonban minden kacérsága ellenére életkorát meghazudtoló felelősségérzettel viseltetik a haza sorsa iránt.”²⁶

Látnivaló: a véleményem megoszlanak, mindazonáltal — megítélésem szerint — nem gyengítik, hanem árnyalják, egyúttal erősítik egy-

²² NÉMETH VÁNYI KLÁRI: Hétepcsetes kitarulkozás. Az énblogok paradoxona. *Hetek*, 2009. február 6. http://www.hetek.hu/hit_es_ertekek/200902/hetpecsetes_kitarulkozás [a letöltés ideje: 2012 októbert].

²³ NÉMETH VÁNYI K.: *Hétepcsetes*, i. m.

²⁴ KORONCZAY LILLA: Egy reformkori úrilány naplójából. „Belém szerelmes lenni szerencsétet” *Nők Lapja*, 2012. március 13. 70–71. 70.

²⁵ KORONCZAY L.: i. m. 71.

²⁶ KORONCZAY L.: i. m. 71.

mást. A napló jelen újrakiadása reményeink szerint további híveket toboroz Etelkának, egyúttal pedig újabb és újbb interpretációkat von maga után. Az újrakiadáshoz talán még csak annyit: a tíz évvel ezelőtti bevezető tanulmányt — ha nem is változatlanul, de — minimális eltéréssel közöljük újra. Amit abból ma is aktuálisnak érzek, benne maradt, amit elkoptattott az idő, elhagytam. Lectori salutem!